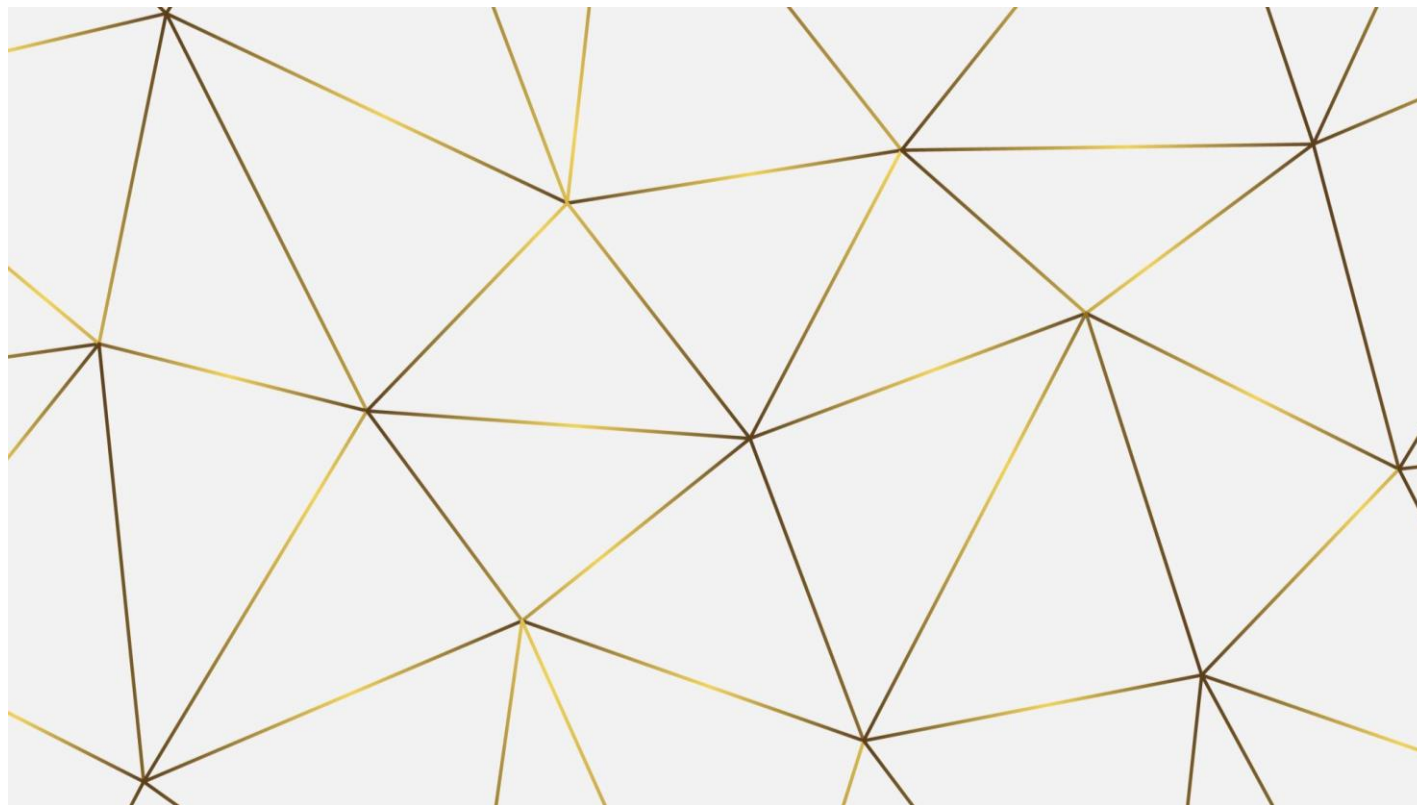

LAPSEN JA VANHEMMAN VARHAINEN VUOROVAIKUTUS

JAEL VIRTANEN, VÄITÖSKIRJATUTKIJA
HELSINGIN YLIOPISTO

LUENNON RAKENNE

- Lapsen kehittyminen vuorovaikutuksessa
- Myönteinen vuorovaikutus ja yhteyden rakentaminen
- Vanhemman tunnetaidot kasvatuksessa
- Haastavat kasvatustilanteet
- Lapsen tukeminen tunnereaktiossa
- Pohdintaa/keskustelua

LAPSI KEHITTYY VUOROVAIKUTUKSESSA

- Kehitysvammainen lapsi on ensisijaisesti *lapsi* – ainutlaatuinen oma persoonansa diagnoosien takana.
- Lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa – ei sisältäpäin.
- Kohtaaminen on olennaista: esimerkiksi kivun kokemisen hetkellä saatu myötätunto muuttaa kivun kokemusta.
- Ihminen voi saada arvon vain toiselta ihmiseltä – lapsi voi saada arvon useimmiten vain vanhemmalta.
- *Arvottomuuden tunne* on yksi tuhoisimmista tunteista, jota ihminen voi kokea. Ulkopuolisuuden tunne synnyttää pahantahtoisuutta.
- Kun autistinen lapsi erotetaan vanhemmistaan, hänen stressivasteensa nousevat yhtä korkeiksi kuin tavanomaisesti kehittyneiden lasten --> **autismikirjon lapsi kaipaa läheisyyttä, vaikka ei välttämättä osaa sitä näyttää.**
- Mikä on lapselle luontevin tapa olla yhdessä?

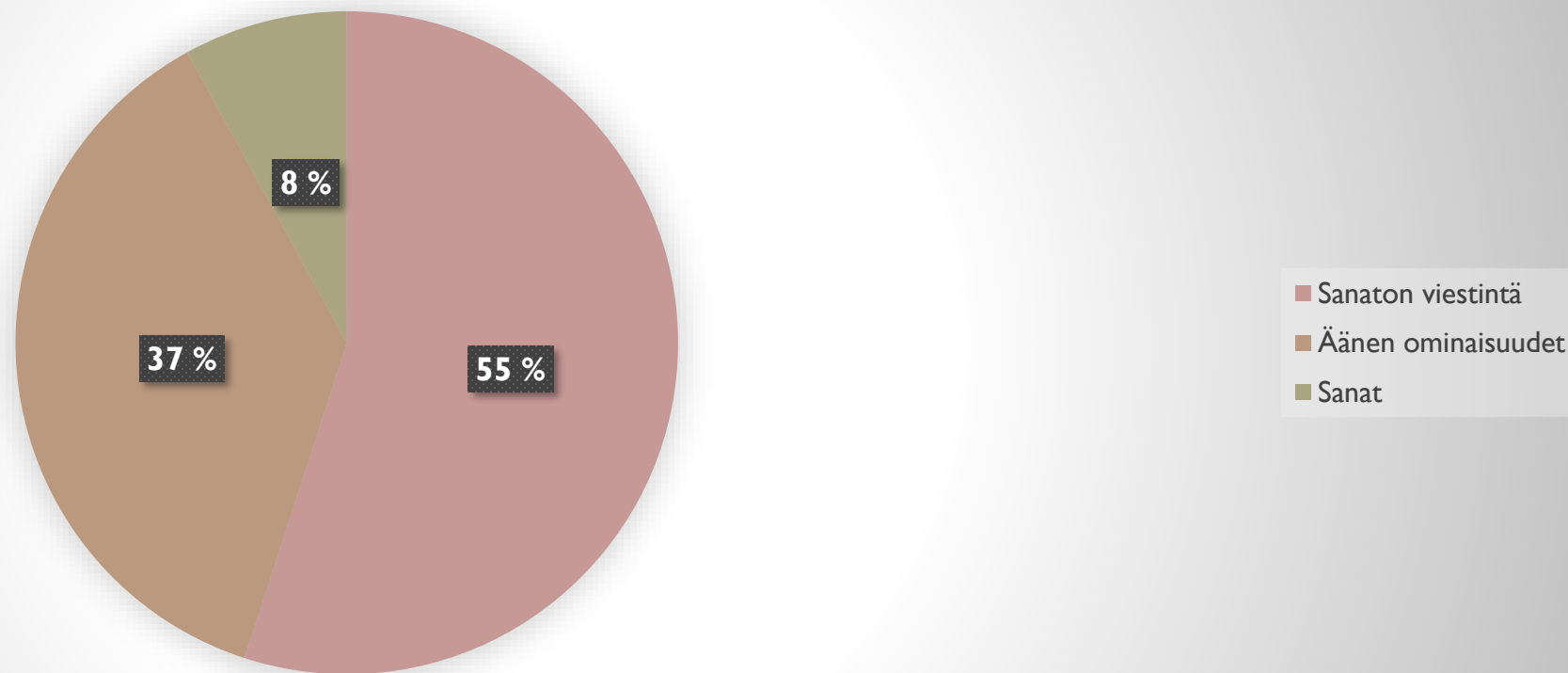
KIINTYMYSSUHDE

- Lapsen ja vanhemman **tunnesuhde** on kasvatuksen perusta
- Tunnesuhteen pohjana on **kiintymyssuhde**, jonka lapsi muodostaa häntä hoivaaviin vanhempiin kolmen ensimmäisen vuoden aikana.
- Kiintymyssuhde voi muodostua turvalliseksi tai turvattomaksi, ja vaikuttaa vielä aikuisenakin esim. parisuhteeseen ja suhteeseen omien lasten kanssa.
- Theraplay ja voimauttava vuorovaikutus

SANATTOMAN VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS

- **Sanaton vuorovaikutus** on erityisen tärkeää varhaisessa kehitysvaiheessa olevalle lapselle. Vuorovaikutukseen liittyy kielen lisäksi esimerkiksi katsekontakti, eleet, ilmeet ja fyysinen kontakti. Usein ne tukevat verbaalista ilmaisuja, mutta vuorovaikutus voi rakentua myös pelkästään niiden varaan.
- Myönteinen vuorovaikutus lapsen kanssa on suurimmaksi osaksi *sanatonta viestintää*, jota erityisesti varhaisessa kehitysvaiheessa oleva lapsi tulkitsee paljon tarkemmin kuin sanallisia viestejä.
- Vanhemmuus ei ole vain yksisuuntaista vaikuttamista lapseen, vaan tapahtuu aina *vuorovaikutuksessa* juuri *tietyn* lapsen kanssa.
- Vanhemman ja lapsen suhteessa vaikuttaa aina myös vanhemman oma kiintymyshistoria.
- Lapselle tärkeäksi kokemisen tunne syntyy siitä, että vanhempi iloitsee lapsesta.
- Se, mitä lapsi kuulee itsestään puhuttavan, muodostuu hänen sisäiseksi äänekseen.
- Lapsen määrittely haastavaksi voi toimia itsensä toteuttavana ennusteena. Tämä toimii myös toisin päin -> myönteisten asioiden kuuleminen itsestään voi muuttua myönteiseksi käyttäytymiseksi.
- **Pienet, aidot kohtaamisen hetket** ovat riittävän hyvää vanhemmuutta! **Yhteyden rakentaminen** on erityisen tärkeää autismikirjon lasten kanssa – sen avulla lapsi ”saadaan kiinni”, jotta vuorovaikutus voi onnistua.

VUOROVAIKUTUS TUNNEPITOISESSA TILANTEESSA

MYÖNTEINEN VUOROVAIKUTUS JA JAETUN ILON KOKEMUKSET

- Lapselle on tärkeää saada kahdenkeskistä aikaa vanhemman kanssa. Se vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta.
- Lapsen yhteistyöhalukkuus ja totteleminen paranee, kun lapsen ja vanhemman välillä vallitsee myönteinen tunneyhteys.
- Lapsella ei välttämättä ole keinoa ilmaista tarvitsevuuttaan vanhempaa kohtaan, vaan se voi ilmetä esimerkiksi huomion hakemisena tai haastavana käyttäytymisenä.
- Vaikeudet vuorovaikutusleikissä Ei tarkoita, etteikö lapsi tarvitsisi vuorovaikutusta! Leikki on tärkeää!
- Leikissä lapsi voi opetella vuoronvaihtoa ja toisto luo turvallisuuden tunnetta.
- Mene sinne, missä lapsen on luontevinta olla.
- Mukauta oma toimintasi lapsen tasolle.

YHTEYDEN RAKENTAMINEN LAPSEEN

- **Ohjaamaton leikki** on tapa tarjota lapselle jakamatonta huomiota. Osallistu leikkiin ilman opastusta ja ole kiinnostunut siitä, mitä lapsi tekee. Jos lapsi alkaa käyttäytyä huonosti, todetaan rauhallisesti että yhteinen tekeminen päättyy.
- **Vuorovaikutusleikit** perustuvat lapsen ja vanhemman läheisyyteen. Katse, kosketus, liike, ilmeet ja eleet ovat tärkeitä. Niissä toteutuva aito läsnäolo luo lapselle vahvoja tunnemuistoja, jotka varastoituvat aivoihin kaikkein vahvimmin. Vuorovaikutusleikkien avulla voidaan luoda jopa korjaavia kokemuksia.
- Niissä hetkissä, kun aikuinen on läsnä aidosti, lapsi tekee johtopäätöksen:

”Tuo nauttii mun kanssa olemisesta, olenkin varmaan aika ihana!”

VUOROVAIKUTUSLEIKKI

- Vuorovaikutusleikissä korostuu kohtaaminen tunnetasolla, minkä on tutkimuksissa todettu vaikuttavan aivojen kehittyviin rakenteisiin.
- Muutama minuutti riittää.
- Kiinnitä huomiota katsekontaktiin.
- Lasta voi houkutella leikkiin, mutta ei pakottamalla, vaan leikkisyyden säilyttäen.
- Jos vuorovaikutus on ollut pitkään kielteistä, on odotettavissa että lapsi aluksi vastustaa leikkejä ja erityisesti hoivaamista; silloin on hyvä keskittyä yhteyttä rakentaviin leikkeihin (kurkistusleikki, körö-körö-kirkkoon, hepparatsastus, harakka huttua keittää, ”tarkistukset” onko varpaat tallella, jne)

TUNNETAIDOT KASVATUKSESSA

- Tunnetaidot = kyky oman tunnekokemuksen hyväksyntään ja ymmärrykseen, sekä taito säädellä tunteiden ilmaisua.
- Vanhemman omien tunnetaitojen pohjalle rakentuu kyky havaita lapsen tunteita.
- Tunteet luovat taustan lapsen ja aikuisen vuorovaikutukselle.

- AIKUISEN MALLI LAPSEN TUNNETAITOJEN OPPIMISESSA ON MERKITYKSELLINEN.

VARHAINEN KEHITYSVAIHE JA TUNNETAIDOT

- Varhaisessa kehitysvaiheessa olevalla lapsella ei ole tarvittavia keinoja omista tarpeista tai tunteista viestimiseen vanhemman kyky tulkita lapsen tunteita erityisen tärkeää.
- Tunteiden säätelykyky on kytköksissä aivorakenteisiin, mutta kehittyy **vuorovaikutuksessa** toisten ihmisten kanssa heti syntymästä lähtien.
- Varhaisessa kehitysvaiheessa lapsella on *psyykkisen yhtäläisyyden tila* eli raivon hetkellä hän kokee koko maailman olevan paha.
- Lapsen temperamentti vaikuttaa itsesäätelytaitoihin ja kykyyn rauhoittua.

ERITYISEN LAPSEN KOHTAAMISESSA HERKKYYS ON VAHVUUTTA

- *Mentalisaatiolla* tarkoitetaan vanhempien kykyä ymmärtää lapsen käyttäytymisen taustalla olevaa kokemusta tai tunnetta. Se helpottaa lapsen ”lukemista” ja auttaa vastaamaan rakentavammin lapsen haastavaan käyttäytymiseen.
- Koska erityislapsen käyttäytyminen ei vaikuta aina loogiselta, mentalisaatio vaatii erityislapsen vanhemmalta enemmän vaivannäköä, mutta se myös palkitsee!

VANHEMMAN TUNTEET JA HAASTAVAT KASVATUSTILANTEET

- Haastaville kasvatustilanteille on ominaista se, että tilanteet toistuvat samanlaisina päivästä toiseen.
- Kun tilanne on päällä, on vaikeaa keksiä uusia toimintatapoja – ja kierre on valmis.
- Lapsi haluaa lähtökohtaisesti toimia oikein ja yrittää parhaansa niillä taidoilla, joita hänellä on.
- Kunnioituksen tulee olla molemminpuolista.

❖ *Mitä itse voisi tehdä toisin?*

❖ *Mitä odotuksia asetat lapsen käyttäytymiselle? Ovatko odotukset realistisia?*

TARTTUVAT TUNTEET

- Lapsen tunteet tarttuvat aikuiseen, joka kykenee paremmin kestämaan ja jäsentämään lapsen kaottista tunnetilaa.
- Omien tunteiden hallinta on haastavaa yleensä myös vanhemmalle.
- Lapsi ei voi rauhoittua, jos rauhoittelijalla ”kiehuu päässä”.
- Lapsen fyysinen kurittaminen vaurioittaa lapsen itsetuntoa ja lisää lapsen aggressiivisuutta.
- Anna mallia rakentavasta tunteiden ilmaistusta!

LAPSEN TUKEMINEN TUNNEREAKTIOSSA

- **Pysähdy ja ota tunne vastaan** – älä arvota tai väheksy syytä, josta tunteenpurkaus sai alkunsa.
- **Välitä turvan merkkejä** – laskeudu lapsen tasolle, välitä katseellasi hyväksyntää ja säädä äänensävy vastaamaan lapsen tunnetta.
- **Osoita, että kuuntelet** – älä syyttele tai kysele liikaa. Laita tavarat tai laitteet pois käsistä.
- **Anna empatiaa sanattomasti** – katseella ja läsnäolevalla olemuksella, hyväksyvillä äännähdyksillä ja nyökkäyksillä.
- **Pitäydy havainnoissa** – Jos haluat puhua tilanteesta, totea mitä tapahtui, ilman omaa mielipidettäsi tai tulkintaasi tapahtuneesta.
- **Pura tunne lapsen kanssa** – vasta kun tunne on ohi. Jos lapsi jumittuu voimakkaaseen tunteeseen, voit kokeilla seuraavia keinoja:
  - ❖ Rauhallinen ja syvä hengitys – se rauhoittaa ja ohjaa huomion kehoon. Alkuun voi puuskahdella yhdessä pahimpia höyryjä ulos.
  - ❖ Tunteen purkaminen liikkeen ja kehon kautta turvallisesti vanhemman kanssa:
    - polkemalla lattiaa, huutamalla, tamppaamalla tyynyllä sohvaa, juoksemalla... mikä vain lapsesta itsestä tuntuu luontevimmalta purkutavalta satuttamatta itseä tai muita.*
  - ❖ Lapsen ottaminen hiljaiseen syliin tai kainaloon, missä ei tarvita sanoja eikä analysoida.

KESKUSTELU

- Kuka sinusta iloitsi, kun olit pieni lapsi?
- Mitä olet tämän ihmisen kanssa tehnyt?
- Millaisia ovat oman lapsuuden mukavimmat tai vahvimmin säilyneet muistikuvat?

KIRJALLISUUTTA

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. PS-kustannus.
- Aro, T. 2011. Miten ymmärrämme itsesäätelyä? Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (2011) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Niilo Mäki Instituutti.
- Avekki -koulutus- ja toimintatapamalli väkivaltatilanteiden ehkäisyyn ja hallintaan, Savonia.
- Jernberg, A. & Booth, P. 2003. Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Jääskinen, A-M. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen.
- Kerola, K. , Kujanpää, S. & Kallio, A. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen - ohjaajan opas harjoituskirjaan.
- Korhonen, S & Holopainen, L. 2015. Vanhempana vahvemmaksi – kohti myönteistä vuorovaikutusta.
- Moroza – James, S. 2014. Oppiminen yhdessä olemalla. Miten voimauttava vuorovaikutus voi auttaa autismin kirjon lastasi oppimaan luonnollisella tavalla. Alkuperäisteos Learning through Social Connection.
- Nind, M. & Hewett, D. 2011. Voimauttava vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto. Alkuperäinen teos: A Practical Guide to Intensive Interaction. BILD Publications.
- Webster-Stratton, C. 1992. Ihmeelliset vuodet. Ongelmanratkaisuopas 2-8-vuotiaiden lasten vanhemmille. Profami oy. Alkuperäisteos: The Incredible Years A Trouble-Shooting Guide for Parents of Children Aged 2-8.